

BRUNON HOŁYST

OFIARY ZABÓJSTW

1. Jedną z najnowszych gałęzi kryminologii jest wiktimologia, zajmująca się badaniem ofiar przestępstwa. Dopiero od kilku lat w literaturze naukowej zwrócono uwagę na potrzebę studiowania osoby ofiary z kryminologicznego, biologicznego, psychologicznego i socjologicznego punktu widzenia, zorganizowania międzynarodowego instytutu wiktimologii oraz zwoływania międzynarodowych kongresów poświęconych omówieniu tej problematyki¹.

Na podkreślenie zasługuje także kryminalistyczny aspekt badania ofiary przestępstwa. Osoba ofiary w przypadkach zabójstw należy do kompleksu przyczynowego przestępstwa. Ofiara jest istotnym elementem zespołu okoliczności przestępstwa. Dokładna znajomość osobowości ofiary oraz stosunków, jakie łączyły ją z domniemanym sprawcą, niejednokrotnie pomogła w ustaleniu sprawcy czynu przestępczego. Wyniki badań ofiar przestępstwa spełniają korzystną rolę w zakresie stosowania prawidłowej polityki karnej. Wielka rola przypada im również w dziedzinie profilaktyki kryminalistycznej².

2. Materiał badawczy obejmuje 347 ofiar zabójstw. Badanie ofiar zabójstw jest związane z bardzo poważnymi trudnościami. Niekiedy szczegółowa nawet analiza akt śledztwa i rozprawy sądowej nie dostarcza materiału pozwalającego na bardziej dokładną ocenę osoby ofiary. Często osoba ofiary zabójstwa „ginie” w aktach sprawy. Wynika to przede wszystkim z faktu, że zarówno organa ścigania, jak i wymiaru

¹ Por. B. Mendelsohn, *La victimologie. Science actuelle*, a także P. Cornil, *Contribution de la „victimologie” aux sciences criminologiques*, *Revue de Droit Penal et de Criminologie* 1959, nr 7. W tym samym numerze czasopisma ukazały się także inne prace z zakresu wiktimologii.

² Poważne wyniki w tej dziedzinie można osiągnąć przez szersze publikowanie w prasie codziennej informacji dotyczących ofiar i okoliczności towarzyszących popełnianiu przestępstw. Dla przykładu można wskazać, że policja amerykańska do 1937 r. nie podawała do publicznej wiadomości żadnych informacji z zakresu fałszerstw pieniędzy. Duża liczba tych przestępstw skłoniła organa policji do rozwinięcia programu szerokiego uświadamiania społeczeństwa, a w 1940 r. rząd opublikował broszurę pod zmiennym tytułem *Know your Money* (por. N. Ansley, *The United States Secret Service*, *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science* 1956, czerwiec).

sprawiedliwości nie zawsze poświęcają osobie ofiary należytą uwagę. Dla uzyskania pełniejszych informacji o osobie ofiary zabójstwa i wykorzystania ich zarówno w celach represyjnych, jak i profilaktycznych, wydaje się rzeczą pożądaną, aby w aktach prokuratorskich znajdowała się karta ofiary zawierająca wszystkie niezbędne dane dla analizy kryminologicznej i kryminalistycznej.

3. Wśród 347 ofiar zabójstw było 237 mężczyzn (69%) i 110 kobiet (31%)³, natomiast z danych statystyki sądowej Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że jedynie 10% sprawców zabójstw stanowią kobiety. Kobiety zatem 3 razy częściej są ofiarami zabójstw niż sprawcami, podczas gdy u mężczyzn stosunek ten kształtuje się w innych proporcjach (90% sprawców i 69% ofiar). Zestawienie samych liczb nie pozwala jednak na wyciągnięcie bardziej szczegółowych wniosków. Dopiero rozpatrzenie zagadnienia płci wśród ofiar zabójstw w zależności od zespołu okoliczności umożliwia pełniejszą ocenę przedstawionych danych⁴. Płeć ofiar w zestawieniu z wynikami postępowania sądowego i śledczego przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Ofiary zabójstw według płci

Płeć ofiar	Umorzenie	Uniewinnienie	Wyrok skazujący
Mężczyźni	117	65	55
Kobiety	45	20	45
Razem	162	85	100

Jest rzeczą charakterystyczną, że pomimo dwukrotnie większej liczby mężczyzn wśród ofiar zabójstw, w przypadkach wyroków skazujących stosunek ten kształtuje się w innych proporcjach (55% ofiar płci męskiej oraz 45% ofiar płci żeńskiej). Analiza spraw zakończonych wyrokami skazującymi pozwala na wyjaśnienie tego zjawiska m. in. faktem większej wykrywalności zabójstw, w których ofiarami są kobiety. Wynika to przede wszystkim z motywów oraz okoliczności dokonania zabójstwa.

Zabójstwa mężczyzn z reguły dokonywane są w warunkach pełniejszej dyskrecji, przy wykorzystaniu optymalnego układu sytuacyjnego dla realizacji przestępczego zamiaru. Zabójca poważniej traktuje prze-

³ Z badań przeprowadzonych przez M. E. Wolfganga wynika, że wśród 588 ofiar zabójstw, które miały miejsce na terenie Filadelfii w latach 1948—1952, było 76,4% mężczyzn i 23,6% kobiet. Por. *Victim Precipitated Criminal Homicide*, The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science 1957, nr 1.

⁴ Dla przykładu można wskazać zabójstwa z afektu. Badania P. Horoszowskiego wykazały, że na 5 ofiar zabójstw z afektu przypada tylko 1 kobieta. Wśród 310 ofiar stwierdził on 79,7% ofiar płci męskiej i 20,3% ofiar płci żeńskiej. Por. *Zabójstwo z afektu*, Warszawa 1947, s. 96.

ciwnika-mężczyznę, spodziewając się m. in. aktywnej postawy obronnej. Świadczą o tym badania 160 spraw zabójstw zakończonych wyrokami uniewinniającymi. W badanym materiale stwierdziłem 33 przypadki obrony koniecznej, w których nie była reprezentowana ani jedna kobieta. Ponadto zabójstwa mężczyzn częściej są dokonywane z motywów ekonomicznych, przy realizacji których element premedytacji przejawia się w najszerszym zakresie. Tezę tę potwierdzają wyniki przeprowadzonych badań. Na ogólną liczbę 103 zabójstw z motywów ekonomicznych w 76% przypadków ofiarami byli mężczyźni, a tylko w 24% kobiety.

Większość zabójstw kobiet jest natomiast popełniana w okolicznościach, kiedy dominują u sprawcy procesy emocjonalne, powstające najczęściej na tle motywów erotycznych, lub też decyzja zabójstwa rodzi się pod wpływem bezpośredniego incydentu i natychmiast przechodzi w stadium realizacji, ponieważ przeświadczenie sprawcy o przewadze fizycznej powoduje zanik mechanizmu hamującego.

W dniu 10 II 1960 r. w godzinach rannych w Lublinie znaleziono w mieszkaniu zwłoki 24-letniej Marii S. Sprawca pozostawił na miejscu czynu kapelusz i rękawiczki. Właścicielka mieszkania, u której Maria S. była sublokatorką, bardzo dokładnie opisała wygląd sprawcy zabójstwa. Wiele interesującego materiału dostarczyły również zeznania koleżanek Marii S. Sprawcę zabójstwa ustalono tego samego dnia. W toku śledztwa stwierdzono bowiem, że Maria S. obiecywała już w 1957 r. Alfredowi R. zawarcie związku małżeńskiego. W 1959 r. dochodziło między nimi do częstych awantur, w wyniku których Maria S. zerwała z Alfredem R. stosunki narzeczeńskie i wyszła za mąż. Kiedy 10 II 1960 roku Alfred R. niespodziewanie odwiedził ją w domu, Maria S. odmówiła podania mu ręki. Wówczas — jak wyjaśnił oskarżony — wyjął pistolet i dał strzał. Sąd Wojewódzki w Lublinie (sygn. akt IV. K. 68/60) skazał Alfreda R. na karę dożywotniego więzienia.

Sąd Wojewódzki dla m. Warszawy (sygn. akt IV. K. 513/60) skazał na karę dożywotniego więzienia Ryszarda N., który wyrzucił Jadwigę D. przez okno ze wspólnego mieszkania mieszczącego się na III piętrze, w następstwie czego doznała ona ran tłuczonych głowy i twarzy oraz obrażeń mózgu i klatki piersiowej, co spowodowało jej natychmiastową śmierć. Jadwiga D. od kilku lat była kochanką Ryszarda N. W ostatnim okresie dochodziło pomiędzy nimi do częstych awantur i utrzymywał się stopniowo wrogi stosunek. W dniu 27 VI 1960 r. wybuchła szczególnie ostra awantura, którą przez okno obserwowała świadek Teresa S. W pewnym momencie zauważyła ona, jak N. ujął w pól Jadwigę D. i rzucił ją przez okno. Widziała także, jak D. broniąc się przed upadkiem uchwyciła rękoma z zewnętrznej strony parapet okna, a wówczas Ryszard N. bił ją po rękach. Nie jest przecieź do przyjęcia, aby w tym przypadku ofiarą mógł być mężczyzna. Walka musiałaby rozegrać się w zupełnie innej płaszczyźnie, a jej wynik mógłby zakończyć się niekoniecznie śmiercią osoby zaatakowanej.

Powyższe rozważania oraz przytoczone przykłady wskazują aż nadto wyraźnie, jakie liczne i specyficzne elementy wpływają na kształtowanie się proporcji liczbowych wśród ofiar zabójstw obojga płci. Należy jednak wziąć pod uwagę, że zmiany w stosunkach społeczno-gospodarczych, przejawiające się m. in. we wzrastającym udziale kobiet w pracy za-

wodowej i życiu ekonomicznym (administrowanie i obrót środkami finansowymi — kasjerki, ekspedientki), stopniowo wpływają na warunki i treść motywów zabójstw kobiet w kierunku zwiększenia przypadków zabójstw z motywów ekonomicznych. Dlatego też badania w dziedzinie wiktimologii powinny być stale aktualizowane, co może przyczynić się w poważnym stopniu do rozwijania skutecznych zasad prewencji.

Z punktu widzenia wiktimologii jest niewątpliwie interesujące rozważenie zagadnień, w jakim wieku człowiek pada najczęściej ofiarą zabójstwa, oraz czy i w jakim zakresie wiek ofiary odgrywa rolę w genezie tego przestępstwa. Wyniki analizy wieku ofiar z uwzględnieniem płci przedstawia tabela 2.

Tabela 2

Wiek i płeć ofiar zabójstw

Płeć	Do 1 roku	1— 10	11— 17	18— 21	22— 25	26— 30	31— 40	41— 50	51— 60	Po- nad 60	Ogółem
Mężczyźni	30	3	1	19	33	37	52	38	15	9	237
Kobiety	17	4	4	8	7	9	21	18	10	12	110
Razem	47	7	5	27	40	46	73	56	25	21	347

Jak już podkreśliłem, stosunek mężczyzn do kobiet wśród ofiar zabójstw wynosi 2:1. Analiza danych przedstawionych w tabeli 2 pozwala na stwierdzenie, że stosunek ten w poszczególnych grupach wieku ulega wahaniom. W wieku do 18 roku życia liczba ofiar płci męskiej nie jest dwukrotnie wyższa od liczby ofiar płci żeńskiej. W omawianej grupie wieku ofiary płci męskiej stanowią tylko 57,6%, a ofiary płci żeńskiej — 42,4%. Zjawisko małej stosunkowo przewagi ofiar płci męskiej należy tłumaczyć pokazną liczbą zabójstw noworodków, które stanowią w tej grupie wieku około 80%. Płeć ofiary należy bowiem do elementów przypadkowych, ponieważ zamiar przestępczy jest skierowany przeciwko życiu noworodka niezależnie od płci. Ze względu na najczęściej występujące motywy działania przestępczego, również czynnik płci nie odgrywa decydującej roli w genezie zabójstwa starszych dzieci. Dla przykładu można wskazać sprawę rozpatrzoną przez Sąd Wojewódzki w Bydgoszczy — Ośrodek w Toruniu (sygn. akt VI. K. 110/58).

W 1949 r. Bolesław P. nawiązał bliższy kontakt z Józefą Ch., w wyniku czego w lutym 1950 r. urodziła się córka M. Ponieważ Bolesław P. nie dotrzymał obietnicy zawarcia związku małżeńskiego, Józefa Ch. w 1055 r. wystąpiła do sądu z pozwem o alimenty i ustalenie nazwiska. Od czasu wszczęcia sprawy sądowej między oskarżonym, jego rodziną a Józefą Ch. zapanowały stosunki antagonistyczne, których główną przyczyną była M. — dziecko pozamałżeńskie oskarżonego. Po wydaniu wyroku zasądającego, oskarżony żalił się często, że niesłusznie płaci alimenty. W dniu 2 V 1958 r. P. powziął zamiar pozbawienia M. życia. Kiedy 7-letnia córka szła do szkoły, oskarżony zaszedł jej drogę i pchnął do rowu na-

pełnionego wodą. Po przyjeździe do pracy oskarżony usprawiedliwiał wobec majstra swoje spóźnienie tym, że zasnął. Pracował on do godziny 17, a następnie spokojnie położył się spać. Sąd skazał Bolesława P. na karę dożywotniego więzienia, Sąd Najwyższy wyrok ten zatwierdził.

Ciekawe uwagi nasuwa grupa wieku 18—21 lat. Okazuje się, że najbardziej odpowiada ona ogólnemu stosunkowi 2 : 1. W tych przypadkach zachowanie ofiary przeważnie zawierało elementy prowokacji, incydenty były związane z miejscem zabaw publicznych, restauracjami, gospodami itp., a zarówno ofiara, jak i sprawca znajdowali się w stanie upojenia alkoholowego. Mężczyźni w wieku 18—21 lat najczęściej wywołują i angażują się w różnego rodzaju scysje na tle ambicjonalnym, które nierzadko kończą się skutkiem śmiertelnym⁵. Ze względu na stosunkowo słabą w tej grupie stabilizację psychofizyczną, mechanizm powstrzymujący od angażowania się w incydenty praktycznie odgrywa minimalną rolę, szczególnie wobec powszechnego zjawiska nadużywania alkoholu. Jeżeli chodzi o kobiety, to w tej grupie z reguły są one ofiarami zabójstw z motywów erotycznych i seksualnych.

Zdecydowaną przewagę mężczyzn wśród ofiar zabójstw stwierdza się w wieku dojrzałym. W grupach wieku 22—50 lat mężczyźni stanowią 74,4%, a kobiety 25,6% liczby ofiar. Dla mężczyzn jest to okres największej aktywności życiowej; zabójstwo najczęściej zostaje dokonane z motywów ekonomicznych, wśród których dominują spory na tle majątkowym i rabunek. Przeważająca część kobiet w tej grupie wieku zajmuje się prowadzeniem domu, wychowaniem dzieci, stąd też ich kontakty ze środowiskiem pozarodzinnym są znacznie ograniczone. Około 60% zabójstw kobiet w wieku 22—30 lat i starszym dokonanych jest przez najbliższych członków rodziny.

Wśród ofiar zabójstw w wieku ponad 50 lat, pokaźnie zwiększa się liczba kobiet i wynosi 48%. Kobiety w wieku starszym, niewątpliwie pod wpływem zmian charakterologicznych, są często agresywne wobec swojego najbliższego otoczenia, stają się dokuczliwe, o czym świadczą niżej przytoczone przykłady.

Zofia K. po wyjściu za mąż mieszkała początkowo w domu swojego ojca. Dopiero namowy męża skłoniły ją do przeniesienia się do domu teściowej, która użytkowała 3 ha gruntu. Młodzi małżonkowie zamieszkali przeto razem z 70-letnią matką, jako niezbędni dla niej pomocnicy w gospodarstwie. Od pierwszej chwili stosunki pomiędzy teściową a synową nie układały się pomyślnie. Stosunki pogorszyły się do tego stopnia, że syn Stanisław K. znalazł pracę w Warszawie jako palacz w kotłowni, porzucając całkowicie plany zarządzania gospodarstwem matki.

⁵ Np. badania uczestników bójek kwalifikowanych z art. 240 § 2 k.k. wykazały, że na czteroletni okres wieku 17—21 przypada aż 35,5% sprawców, podczas gdy na wszystkie pozostałe grupy wieku tylko 64,5%. Por. B'. Hołyst, *Bójka i pobicie ze skutkiem śmiertelnym*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1962, nr 1, s. 139.

Teściowa coraz częściej zarzucała synowej, że weszła do jej domu z dzieckiem które pochodzi ze stosunków pozamałżeńskich. 26 II 1958 r. teściowa wszczęła kolejną awanturę, a następnie wyrzuciła dziecko z kołyski. Kiedy Zofia K. stanęła w obronie dziecka i zaczęła odpychać teściową, ta zamierzyła się na nią nożem i skaleczyła ją w palec. Wypchnięta z mieszkania teściowa wróciła z siekierą w rękę. Synowa wyrwała siekierę i zaczęła ją bić powodując śmierć. Sąd Wojewódzki w Kielcach — Ośrodek w Radomiu (sygn. akt VIII K. 74/58) skazał Zofię K. na 9 lat więzienia. Sąd Najwyższy zmienił kwalifikację prawną na § 2 art. 225 k.k. i zmniejszył karę do 5 lat więzienia.

W dniu 13 XII 1959 r. do Komisariatu MO w Łodzi zgłosił się Edward Z. i oświadczył, że zabił swoją teściową, Helenę O. Edward Z. mieszkał w Łodzi z żoną R., pasierbem Andrzejem P. i teściową. Stałe dokuczanie ze strony teściowej, która zarzucała zięciowi brak prezencji, a także chorobę na gruźlicę, doprowadziło do silnego napięcia konfliktowego. W dniu 13 XII 1959 r. w godzinach przedpołudniowych Edward Z. przebywał sam w mieszkaniu. Po pewnym czasie wróciła ze spaceru do domu teściowa, która przystąpiła do przygotowania obiadu. W tym czasie Edward Z. odrabiał lekcje, gdyż poza pracą zawodową uczęszczał do 11 klasy. Kiedy Helena O. przygotowała obiad, prosiła Edwarda Z. do stołu, On jednak odmówił, tłumacząc, iż czyta książkę. Wówczas teściowa zaczęła mu ubliżać, a następnie dwukrotnie uderzyła go ręką w twarz. W odpowiedzi Edward Z. chwycił stojącą na stole kryształową popielnicę i uderzył Helenę O. w głowę, w wyniku czego poniosła ona śmierć. Sąd Wojewódzki dla m. Łodzi (sygn. akt IV K. 47/60) skazał Edwarda Z. na karę 5 lat więzienia.

W cytowanych przykładach zwraca uwagę fakt, że u oskarżonych na skutek prowokacyjnego zachowania się ofiar narastało od dłuższego czasu poczucie krzywdy i nienawiści. W obu przypadkach ofiary przejawiały duży stopień agresywności i brak przewidywania możliwości tragicznych skutków swego postępowania⁶.

Również częste są zabójstwa kobiet starszych z motywów ekonomicznych. W badanym materiale stwierdziłem 53,6% tego, rodzaju zabójstw. Ofiarami zabójstw są raczej wdowy, w nielicznych przypadkach mężatki i to przeważnie wówczas, gdy mąż był w domu nieobecny. Zabójstwa z motywów ekonomicznych wiążą się z faktem, że kobiety w starszym wieku, szczególnie samotne, samodzielnie biorą udział w dysponowaniu środkami finansowymi i administrowaniu majątkiem. Ilustrację tych obserwacji stanowią przytoczone niżej przykłady.

W dniu 21 VII 1958 r. w okolicy Krynicy Morskiej fale wyrzuciły na brzeg zwłoki kobiety. W toku czynności śledczych ustalono, że są to zwłoki 53-letniej Bronisławy Z. — wdowy zamieszkałej w woj. lubelskim. Bronisława Z. trudniła się handlem i bardzo często przyjeżdżała na Wybrzeże. Na podstawie zeznań syna denatki przyjęto za udowodniony fakt, że Bronisława Z. wyjeżdżając z domu miała przy sobie ponad 20 tys. złotych, pochodzące ze sprzedaży gruntu (Akta Prokuratury Wojewódzkiej w Gdańsku, sygn. II 2 Ds. 113/58).

W dniu 25 XII 1959 r. Stanisław K. po powrocie z podróży służbowej do domu

⁶ (Por. B. Hołyst, *Rola ofiary w genezie zabójstwa*, Państwo i Prawo 1964, nr 11, s. 746—755.

stwierdził, że jego 60-letnia żona Marcjanna K. została zabita. Zwłoki były związane sznurami, część twarzy owinięta koszulą i ręcznikiem. Śmierć nastąpiła w wyniku uduszenia. Sprawcy zamierzali dokonać kradzieży pieniędzy, jednakże zamierzonego skutku nie osiągnęli, gdyż pieniądze były ukryte w szafie. Wyrzucona bielezna z szafy wskazywała na to, iż sprawcy szukali pieniędzy (Akta Prokuratury Powiatowej dla m. Gdańska, sygn. akt 1 Ds. 3141/59).

Powyższe rozważania znajdują potwierdzenie w tabeli 3.

Tabela 3

Wiek ofiar z uwzględnieniem motywów zabójstw

Motywy	Do 1 roku	1— 10	11— 17	18— 21	22— 25	26— 30	31— 40	41— 50	51— 60	Po- nad 60	Ogółem
Płeć męska											
Ekonomiczne	14	1	1	1	—	11	19	22	4	5	78
Zagrożenie bezpieczeństwa	15	—	—	2	18	9	5	2	1	—	52
Erotyczne	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	4
Mieszane	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3
Motywy zabójstw w bóje i pobiciu	—	—	—	16	15	10	—	—	—	—	41
Razem	29	1	1	19	33	32	29	24	5	5	178
Płeć żeńska											
Ekonomiczne	4	2	—	—	—	—	4	3	6	6	25
Zagrożenie bezpieczeństwa	13	—	—	—	—	2	—	3	—	—	18
Erotyczne	—	—	—	4	3	4	16	1	—	—	28
Seksualne	—	—	4	4	4	3	1	2	—	1	19
Mieszane	—	1	—	—	—	—	—	7	1	—	9
Razem	17	3	4	8	7	9	21	16	7	7	99

Wskazałem już, że ogólna proporcja płci, wyrażająca się stosunkiem 1 : 2, nie jest wartością stałą w poszczególnych grupach wieku. Proporcje te wykazują wahania w zależności od motywów zabójstw⁷.

Mężczyźni są trzy razy częściej ofiarami zabójstw z motywów ekonomicznych niż kobiety. Pomijając zabójstwa noworodków (płci męskiej i żeńskiej), niewątpliwie bardzo interesujące jest zjawisko, że kobiety przeważnie po przekroczeniu 30 roku życia padają dopiero ofiarą zabójstw z motywów ekonomicznych, natomiast u mężczyzn już przed 30 rokiem życia obserwuje się dość znaczną liczbę ofiar (13%). Fakt ten tłumaczy się znanym zjawiskiem wcześniejszego i aktywniejszego udziału mężczyzn w życiu gospodarczym.

⁷ Rozważania zawiera moja praca pt. *Motywy zabójstw*, Nowe Prawo 1965, nr 1 S. 16—39.

W zabójstwach na tle zagrożenia bezpieczeństwa stosunek mężczyzn do kobiet wśród ofiar wynosi w przybliżeniu 7 : 1 (po wyeliminowaniu zabójstw! noworodków). Jest rzeczą charakterystyczną, że w przypadkach zabójstw, w których ofiarami byli mężczyźni, zagrożenie bezpieczeństwa miało bogatszą treść i różnorodne formy, w przeciwieństwie do przypadków, gdy ofiarami były kobiety. W związku z przytoczonymi wynikami badań nasuwa się wniosek, że kobiety rzadziej podejmują akcje zagrażające bezpieczeństwu lub wystąpienia ich spotykają się z lekceważeniem i minimalizowaniem efektywności stopnia zagrożenia.

W 88% przypadków zabójstw z motywów erotycznych ofiarami były kobiety. Na uwagę zasługuje fakt, że 60% kobiet-ofiar zabójstw z tych motywów przekroczyło 30 rok życia. W tym okresie obserwuje się u kobiet erotyczne niepokoje, scysje małżeńskie, prowadzące do konfliktów. W badanym materiale w 100% przypadków zabójstw z motywów seksualnych ofiarami były kobiety. Ponad 78% ofiar tych zabójstw, co jest rzeczą zrozumiałą, było w wieku do 30 lat.

W zabójstwach z motywów mieszanych kobiety trzy razy częściej są ofiarami zabójstw niż mężczyźni. Kobiety są najczęściej ofiarami po przekroczeniu 40 lat życia, ponieważ w tym właśnie wieku kobieta znajduje się w bardziej złożonych sytuacjach życiowych, podczas gdy w zabójstwach młodszych kobiet motyw z reguły jest jednorodny.

Nie stwierdzono, aby ofiarą zabójstwa dokonanego w toku bójki lub pobicia była kobieta, co znajduje uzasadnienie w fakcie, iż aktywny udział kobiet w tego rodzaju incydentach jest minimalny⁸.

Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają na stwierdzenie, że stan cywilny ofiar nie należy do czynników obojętnych w genezie zabójstwa. Zagadnienie to nabiera właściwego oświetlenia szczególnie wówczas, gdy zostaną uwzględnione również motywy czynu (tabela 4).

Proste zestawienie liczb przedstawionych w powyższych tabelach nie daje należytego obrazu proporcji zachodzących pomiędzy ofiarami zabójstw w poszczególnych grupach stanu cywilnego. Właściwa analiza stanu cywilnego ofiar musi zostać poprzedzona kilkoma uwagami wstępnymi. W celu wyciągnięcia prawidłowych wniosków należy przede wszystkim wyeliminować ofiary w wieku do 17 lat, ponieważ w tych przypadkach stan cywilny nie może stanowić elementu różnicującego charakterystyki ofiar. Tak więc realna liczba kawalerów będzie wynosiła 32, a liczba panien — 16. Po uwzględnieniu tej korekty uzyskane liczby wskazują, że ofiary płci męskiej i żeńskiej stanu wolnego są w małym stopniu reprezentowane wśród ogółu ofiar. I tak stosunek ofiar-kawalerów do żonatych oraz panien do mężatek kształtuje się jak 1 : 3. Wnio-

⁸ Z danych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że np. w 1959 r. wśród 140 osób skazanych z 2 § art. 240 k.k. były 3 kobiety (por. B. Hołyst, *Bójka i pobicie ze skutkiem śmiertelnym*, ibidem, s. 139).

Tabela 4

Stan cywilny ofiar, a motywy zabójstw

Motywy	Kawaler	Żonaty	Wdowiec	Ogółem
Płeć męska				
Ekonomiczne	18	57	3	78
Zagrożenie bezpieczeństwa	22	30	—	52
Erotyczne	2	2	—	4
Mieszane	—	3	—	3
Motywy zabójstw w bóje i pobiciu	25	15	—	40
Razem	67	107	3	177

c. d. tabeli 4

Motywy	Panna	Mężatka	Wdowa	Rozwiedziona	Ogółem
Płeć żeńska					
Ekonomiczne	9	8	7	1	25
Zagrożenie bezpieczeństwa	13	2	—	—	15
Erotyczne	8	19	—	—	27
Seksualne	11	9	—	—	20
Mieszane	—	8	1	—	9
Razem	41	46	8	1	96

sek o małej liczbie ofiar stanu wolnego byłby jednak błędny. Nie można bowiem, pominąć stosunku wielkości mas mających wpływ na powstanie obrazu statystycznego przedstawionego w tabeli 4. Dla stanu wolnego przyjmuję górną granicę 24 lat (17—24), dla żonatyh i mężatek — 58 lat (25—58). Masa statystyczna dla kawalerów i panien obejmuje tylko 8 roczników, dla żonatyh i mężatek — 33. Stosunek wzajemnych mas kształtuje się zatem jak 1 : 4. Stosunek kawalerów do żonatyh oraz panien do mężatek (1 : 3) jest więc zbliżony do ogólnej proporcji zbiorowości statystycznej (1 : 4).

Wśród ofiar zabójstw z motywów ekonomicznych (przy pominięciu 16 ofiar w wieku do 17 lat) stosunek kawalerów do żonatyh wynosi jak 1 : 28, co blisko siedmiokrotnie przekracza stosunek zbiorowości statystycznej. Żonaci zatem siedmiokrotnie częściej są ofiarami tych zabójstw. Inaczej kształtują się proporcje w przypadkach zabójstw na tle zagrożenia bezpieczeństwa. Stosunek kawalerów do żonatyh wśród ofiar zabójstw wynosi jak 1 : 1,4, co po uwzględnieniu relacji mas statystycznych prowadzi do wniosku, że kawalerowie trzykrotnie częściej padają ofiarą zabójstw dokonanych z tego motywu. W przypadkach zabójstw z motywów erotycznych stosunek kawalerów do żonatyh wynosi 1:1, a więc po zastosowaniu wskaźnika korekty statystycznej dojść należy

do przekonania, że kawalerowie czterokrotnie częściej są ofiarami tego typu zabójstw. W zabójstwach z motywów mieszanych, przy stosunkowo małej liczbie przypadków, nie stwierdzono ani jednej ofiary stanu wolnego. Ofiarami zabójstw w bójce i pobiciu są sześciokrotnie częściej kawalerowie niż żonaci.

W zabójstwach dokonanych z motywów ekonomicznych (po wyeliminowaniu 6 ofiar w wieku do 17 lat) stosunek panien do mężatek wynosi 1:3, co przy uwzględnieniu wzajemnych proporcji mas (1 : 4) pozwala na wyciągnięcie wniosku o trzykrotnej przewadze ofiar stanu wolnego. Przy zabójstwach dokonanych z motywów erotycznych stwierdza się dwukrotną przewagę ofiar stanu wolnego, biorąc pod uwagę wzajemne relacje mas statystycznych. W zabójstwach na tle seksualnym ginie blisko pięciokrotnie więcej panien. Wśród ofiar zabójstw z motywów mieszanych i na tle zagrożenia bezpieczeństwa (po wyeliminowaniu 13 ofiar w wieku do 17 lat) występują wyłącznie mężatki.

Jest rzeczą charakterystyczną, że 8% ofiar płci żeńskiej stanowią wdowy, natomiast wśród ofiar-mężczyzn tylko 4% należało do tej grupy stanu cywilnego.

Tabela 5

Zawód i źródło utrzymania ofiar zabójstw

Płeć	Rolnicy	Pracownicy fizyczni	Pracownicy umysłowi	Żołnierze i funkcjonariusze MO	Pozostający na utrzymaniu rodziny	Ogółem
Mężczyźni	95	67	9	8	46	225
Kobiety	21	11	6	—	63	101
Razem	116	78	15	8	109	326

Zawód ofiar zabójstw przedstawia tabela 5. Z przytoczonych danych wynika, że 43% ofiar płci męskiej to rolnicy, 30% — pracownicy fizyczni, a zaledwie 4% stanowią pracownicy umysłowi; 20% ofiar było na utrzymaniu rodziny. Natomiast ofiary płci żeńskiej pozostające na utrzymaniu rodziny stanowią 62%; 20% ofiar to kobiety, które miały samodzielne źródło utrzymania w postaci własnych gospodarstw rolnych. W grupie ofiar „pozostający na utrzymaniu” należy zwrócić uwagę, że blisko 65% ofiar (płci męskiej) i 27% ofiar (płci żeńskiej) to noworodki; o zamachu na ich życie, obok względu na opinię społeczną i osobiste szanse życiowe, zdecydował w poważnym stopniu właśnie fakt, że dzieci te pozostawały i miały pozostawać na utrzymaniu sprawcy. W pozostałych przypadkach młodzież męska będąca na utrzymaniu rodziny była ofiarą zabójstw w okolicznościach incydentów na zabawach tanecznych. Mężatki były przeważnie ofiarami zabójstw z motywów erotycznych.

Jakie konflikty łączą się z poszczególnymi grupami zawodu ofiar?

Rolnicy (mężczyźni i kobiety) padają ofiarą zabójstw z motywów ekonomicznych (przede wszystkim spory na tle majątkowym i bezpośredni zabór mienia). W zabójstwach pracowników fizycznych (mężczyzn) dominującą rolę odgrywają takie motywy, jak zagrożenie bezpieczeństwa, a tylko w nielicznych przypadkach (15%) motywy ekonomiczne, np. w zabójstwach szoferów, stróżów nocnych itp.

Z punktu widzenia kryminalistycznego na uwagę zasługuje zagadnienie stosunku łączącego ofiarę z osobą sprawcy. W odróżnieniu od takich przestępstw, jak kradzieże, włamania, oszustwa itp., w których stosunek do poszkodowanego nie odgrywa decydującej roli w genezie przestępstwa, w przeważającej liczbie przypadków zabójstw o powzięciu i realizacji zamiaru decyduje osobisty układ stosunków pomiędzy ofiarą a sprawcą⁹. W tej grupie przestępstw nie obserwuje się zjawiska bezwyborowości w stosunku do osoby ofiary, tak częstego w przestępstwach przeciwko mieniu. Spośród różnorodnych motywów działania sprawców zabójstw tylko nieliczna część zabójstw dokonywanych w celu bezpośredniego zaboru mienia charakteryzuje się brakiem elementu osobistych powiązań pomiędzy sprawcą i ofiarą.

W szczegółowych badaniach stosunku ofiar do sprawców zabójstw (tabela 6) zostały uwzględnione dane dotyczące 420 ofiar. Przedstawione

Tabela 6

Stosunek ofiar do sprawców

Stosunek pokrewieństwa lub znajomości	Liczba ofiar
Małżonkowie	84
Rodzice	20
Dzieci	22
Rodzeństwo	6
Inni krewni lub powinowaci	39
Osoby żyjące w konkubinacie	15
Znajomi	169
Nieznajomi	65
Razem	420

dane potwierdzają wysuniętą tezę o bliskim z reguły stosunku łączącego ofiarę ze sprawcą. Z przeprowadzonych badań wynika, że tylko 15,7% ofiar to osoby nieznajome dla sprawcy zabójstwa.

Przy omawianiu ofiar zabójstw nie można pominąć zagadnienia alkoholu. W zależności od wyników postępowania sądowego i śledczego,

⁹ Badania Sutherlanda wykazały, że 60% morderstw kobiet zostało dokonanych przez znajomych lub krewnych. Wyniki badań w New Jersey wykazują, że 67% morderstw dokonanych przez znajomych lub krewnych nastąpiło w czasie kłótni, a 11% morderstw dokonano z planem z góry powziętym również przez znajomych lub krewnych. Por. C. R. Jeffery, *An Integrated Theory of Crime and Criminal Behavior*, The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science 1959, nr 6.

stwierdzono wśród ofiar zabójstw 30—40% osób płci męskiej znajdujących się w stanie upojenia alkoholowego, przy czym najwyższy procent (40,7%) zanotowano wśród ofiar zabójstw w sprawach umorzonych. Fakt, że najwyższy odsetek ofiar znajdujących się pod wpływem alkoholu występuje w sprawach, które kończą się postanowieniem o umorzeniu, tłumaczy się tym, iż stan upojenia alkoholowego ofiary stwarza specjalnie dogodne warunki dla umożliwienia wykorzystania przez sprawcę optymalnie dyskretnej sytuacji w celu dokonania czynu, co w znacznej mierze utrudnia ustalenie przestępcy.

LES VICTIMES D'ASSASSINATS

Resumé

Le matériel étudié dans cet article comprend 347 victimes d'assassinat. L'examen de ces sujets présente d'importantes difficultés, car les organes législatifs qui poursuivent les assassins ainsi que ceux qui fèrent les sentences ne consacrent d'ordinaire pas assez d'attention à la personne même de la victime. Delà vient qu'il est justifié de postuler que dans les registres des actes de la procureure puissent se trouver des cartes d'information contenant toutes les données indispensables à l'analyse criminologique et criminalistique. Parmi les 347 victimes se trouvent 237 hommes (69%) et 110 femmes (31%). Ces pourcentages ne forment pas un chiffre stable. Par exemple dans le cas des sentences de condamnation on constate 55% de victimes — hommes, et 45% — de femmes. A l'âge allant jusqu'à 18 ans le nombre d'hommes ne forme pas le double du nombre de femmes (qui constituent 42,4%), dans le groupe entre 22 et 50 ans les hommes atteignent 74,4%, les femmes — 25,6% des victimes. Au-dessus de 50 ans les femmes arrivent à 48%.

Nous observons également des oscillations en dépendance de l'état civil des victimes et des motifs de l'assassinat. Par exemple les personnes mariées sont 7 fois plus nombreuses que les célibataires par suite de motifs économiques; quand aux assassinats ayant des motifs sexuels les femmes solitaires prévalent dans une proportion qui est proche du quintuple.

L'analyse de la profession des victimes permet de conclure, que 43% des hommes ont des occupations rurales, 30% — sont des ouvriers, et à peine 4% des travailleurs intellectuels; 20% des victimes étaient entretenues par leur famille. Quant aux femmes cette dernière catégorie constitue 62%; 20% ce sont des femmes qui possédaient leurs propres sources de revenus sous forme de propriété rurale.

Un examen spécial du rapport des assassins à leurs victimes permet de conclure que seulement 15,7% des victimes n'étaient pas des membres de la famille de l'assassin. Il est donc évident que dans le plus grand nombre de ces d'assassinat l'intention et la réalisation du forfait avaient été décidées sur la base d'une relation personnelle entre la victime et l'assassin.